

УДК36:330

DOI: 10.31359/2312-3427-2018-1-62

Т.О. Чичкалюк, канд. екон. наук, доцент

Р.В. Волчецький, здобувач

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ СПОСІБ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ РЕГІОНІВ

У статті розглянуто інноваційні способи розвитку регіональних туристичних комплексів на прикладі кластерного підходу та його нові організаційні форми. Проаналізовано історичні аспекти становлення кластерів в Україні. Обґрунтовано ефективність упровадження кластерних моделей для підвищення конкурентоспроможності регіону. Запропоновано рекомендації щодо впровадження кластерів на Півдні України.

Ключові слова: кластерна модель, кластер, регіон, конкурентоспроможність, туристично-рекреаційний комплекс, маркетинг, інфраструктура.

Постановка проблеми. Держава Україна, знаходиться на етапі ефективного реформування економіки, як єдино можливого засобу економічної безпеки і запоруки євро інтеграційних процесів. В пошуку механізмів реалізації нових форм організації виробництва і виробничих зв'язків все частіше застосовується кластерна модель. Кластер спосіб мотивованого об'єднання підприємств і розвиток різних секторів економіки у межах певного визначеного регіону.

Тлумачення самого терміну «кластер» має часткові розбіжності. Однак, вирішальною ознакою, сутністю «кластерів» стає об'єднання окремих сегментів і цілих компонентів в єдине ціле з метою виконання у взаємодії певної функції або реалізації заздалегідь визначеної мети. Науковці прийшли до згоди в питанні того, що кластерна теорія була вперше запропонована А. Маршаллом, а термін «кластер» введено у ХХ ст. Майклом Портером. За його визначенням, кластер – це сукупність горизонтальних (спільні клієнти, технології, посередники) чи вертикальних (покупець – постачальник) взаємозв'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку туристичних кластерів були присвячені публікації як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Серед них: Е.Б. Квашніна, М. Войнаренко, Ю.А. Маркова, І.Г. Шепелев, М.В. Подсолонко, Е.Г. Басиладзе [1], А.А.Теребух, І.М. Писаревський [2], О.Ю. Вороніна [3], А.Г. Охрименко [4], Д. Стеченко, С. Соколенко, А. Требуха, М.В. Карамушка, В.М. Зайцева та інших.

Результатом їхніх досліджень стали сформовані об'єкти кластерних угруповань (об'єктів туристичної інфраструктури, природної та культурної спадщини, освітніх установ), аргументовано доведено значення та місце кластерів у розвитку регіональних економічних (у т.ч. туристично-рекреаційних) систем; місце та значення персоналу в організації роботи кластерів, органів місцевого самоврядування тощо.

Формулювання цілей статті. Головною метою цієї роботи є дослідження і аналіз особливостей формування туристичних кластерів як інноваційних способів розвитку регіональних туристичних комплексів.

Деталізовані питання щодо особливостей розвитку та функціонування кластерних об'єднань, їх маркетингу в сучасному бізнес-середовищі потребують подальшої розробки. Авторами зроблена спроба наукового аналізу проекту запровадження кластерної моделі в розвитку туризму територіальними громадами міст півдня України та з'ясування майбутньої ефективності кластера, його привабливості. З позиції кластеризації здійснено науково – обґрунтовану оцінку можливостей

раціонального використання природно-рекреаційного та історико-культурного потенціалів Півдня України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сфера туризму, яка проголошена як один із пріоритетних напрямів розвитку економіки України [19], не має в своєму арсеналі відпрацьованих методик утворення кластерних структур. Цей напрямок у галузі туризму є вкрай науково необґрунтованим. Спроби утворення кластерів на різних рівнях – національному, регіональних, локальних проводяться на основі узагальнених окремих публікацій зарубіжних авторів, представлених у фаховій літературі.

Кластер у різних варіантах перекладу з англійської мови означає: «гроно», «рій бджіл», «щітка», «суцвіття», «пучок», «скупчення», «група» [5]. Комплексні праці Майкла Портера заклали наукові (зарубіжні) основи кластеризації у сфері туризму. Саме Портер визначив чинники кластерної моделі, що надають можливість поліпшення загального рекреаційно-туристичного стану території [6]. Він виділив внутрішню та зовнішні функціональні структури кластерів, етапи їх створення, напрямки генезису тощо. Вітчизняні вчені мають інші погляди на внутрішні та зовнішні структури кластерів [7-9], їх застосування у народному господарстві України.

Ряд країн Європи ефективно впроваджують кластерну модель організації туризму, серед них: Італія, Франція, Норвегія. Так, у Франції туристичний кластер «Ніцца» щороку відвідують декілька мільйонів туристів. В Італії кластерна організація туризму має високий рівень науково-практичного обґрунтування. Наприклад, в деяких областях країни встановлено особливі умови діяльності, які є підставою для створення кластерів. Приклади кластерів в Італії: туристична система «Тразименське озеро» (Умбрія), «Салінунтінські терми» (Сицилія), «Адріатичне море і берег» [3].

На теренах України перша спроба створення туристичних кластерних моделей відноситься до 1998 року (Хмельниччина). Там же, 2001 року засновується і працює туристичний кластер «Кам'янець». Його метою стало створення конкурентоздатної сфери туристичних послуг, перетворення даної території на сучасний туристичний центр, ініціювання та координація проектів розвитку туризму в регіоні.

Відзначимо, що процес кластеризації впродовж наступних років упроваджувався по всій території України повільно. Пояснення цьому ми вбачаємо, на ряду з економічною нестабільністю, у відсутності науково-теоретичної і практичної підтримки на всіх рівнях держави, натомість певні кроки у даному напрямку відбуваються. Прикладом може слугувати

створення регіонального туристичного кластера на Півдні України з назвою проекту: «Запровадження кластерної моделі в розвитку туризму територіальними громадами міст Півдня України».

Безперечним є факт, що становлення і розвиток регіонального туристичного господарства позитивно впливає на розвиток економіки, оскільки надає певний обсяг робіт для суміжних галузей системи господарства, які беруть участь в обслуговуванні туристів. Це стосується роздрібною торгівлі, громадського харчування, готельного господарства, побутового обслуговування, зв'язку, виготовлення сувенірів, будівництва, рекламної індустрії, екскурсійної діяльності, культури та сфери розваг.

Місто Вознесенськ – інноваційне, перспективне місто для розвитку туризму, яке має унікальні природні багатства, сприятливі кліматичні умови для відпочинку та занять різних видів туризму. Проблемою є недостатній обсяг та якість туристичних послуг представлених на туристичних ринках. Тому вирішення проблем розвитку туризму є одним із пріоритетних напрямів діяльності органів місцевого самоврядування міста Вознесенська. В місті створена і діє Вознесенська міська громадська організація туристичний кластер «Вознесенськ», метою якої є сприяння розвитку туризму в місті. Основною метою запроваджуваного загального проекту стало: об'єднання зусиль для створення умов щодо зацікавленості туристів даною туристичною дестинацією.

Інноваційність способу вирішення полягала в об'єднання на партнерських засадах зусиль малих міст Півдня України шляхом розробки, брендування та просування єдиного туристичного продукту. Влада взяла на себе сприяння розвитку туристичного бізнесу в ринкових умовах, організацію і проведення спільних заходів та певних проектів розвитку туристичної індустрії. До переліку заходів проекту увійшли:

I етап: 1. Створення містами Півдня України туристичного кластеру «Південне туристичне кільце». 2. Розробка спільної програми розвитку туризму в містах-партнерах туристичного кластеру «Південне туристичне кільце». 3. Створення туристично-інформаційного центру (ТІЦ) в місті Вознесенську. 4. Створення представництв ТІЦ в містах-партнерах туристичного кластеру «Південне туристичне кільце». 5. Колективне просування об'єданого туристичного продукту.

II етап: 1. Створення єдиного туристичного маршруту «По Південному туристичному кільцю» містами-партнерами туристичного кластеру «Південне туристичне кільце». 2. Просування туристичного продукту міст-партнерів туристичного кластеру «Південне туристичне кільце». 3. Проведення підсумкової роботи.

Реалізація проекту дасть змогу відновити і зміцнити існуючу матеріальну-технічну базу туризму, як виду економічної діяльності та важливого соціального інституту; створити якісний туристичний продукт здатний максимально задовольнити потреби в ньому місцевого населення і відвідувачів; забезпечити комплексний розвиток туристичної сфери; створити додаткові робочі місця; виготовити високоякісну туристичну рекламну продукцію про туристичні можливості міста Вознесенська та міст-партнерів туристичного кластеру «Південне туристичне кільце»; налагодити співробітництво міста Вознесенська з містами-партнерами туристичного кластеру «Південне туристичне кільце»; поповнити надходження до місцевих бюджетів; створити туристичний маршрут «По південному туристичному кільцю», розробити спільну програму розвитку туризму, створити ТІЦ в м. Вознесенську; підвищити інвестиційну привабливість міста та міст-партнерів туристичного кластеру «Південне туристичне кільце»; сприяти розвитку підприємництва в галузі туризму; підвищити рівень добробуту створених об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Результатом виконання заходів проекту стане зростання іміджу міста та міст-партнерів Півдня України як туристичного регіону держави.

Опис існуючих потреб і проблем в місті: ресурсне місто Вознесенськ само по собі немає можливостей створювати самостійно конкурентоспроможний урбаністичний туристичний продукт. Ця проблема стосується всіх малих міст Півдня України. Малі історичні міста мають туристичний потенціал, який можна показувати, рекламувати, і врешті продавати, при умові його поєднання. Але малим містам самотужки важко зрушити з місця організацію туристичного господарства. Виходом вбачається кооперація малих міст Півдня України з метою розробки та впровадження спільних заходів з розвитку туризму для зміцнення економічного потенціалу малих міст, територіальних громад (ОТГ). Особливо цей процес актуальний під час децентралізації, створенні спроможних громад.

Однією з перешкод розвитку туристичної галузі є брак інформації про туристичні привабливості малих міст Півдня України. Нагальною стає потреба створення потужного рекламного ТІЦ в місті Вознесенську із представництвами в малих містах Півдня України. Отож проблема розвитку туризму виходить далеко за межі одного міста. Її слід розв'язувати за допомогою міжвладної та міжміської кооперації з активним залученням до розв'язання проблеми громадського сектора та малого бізнесу. Тільки тоді можна сподіватися на позитивний результат. До переліку цільових груп учасників проекту віднесемо: 1. органи місцевого

самоврядування; 2. суб'єкти підприємницької діяльності; 3. територіальні громади; 4. туристи.

Основними завданнями проекту «Південне туристичне кільце» є:

1. Створення малими містами Півдня України туристичного кластеру «Південне туристичне кільце».

2. Розроблення спільної програми розвитку туризму в малих містах-партнерах туристичного кластеру «Південне туристичне кільце».

3. Створення туристично-інформаційного центру в місті Вознесеньську.

4. Створення представництв туристично-інформаційного центру в малих містах-партнерах туристичного кластеру «Південне туристичне кільце», просування туристичного продукту.

5. Створення єдиного туристичного маршруту «По Південному туристичному кільцю». Просування туристичного продукту малих міст-партнерів туристичного кластеру «Південне туристичне кільце».

На думку авторів, методами реалізації проекту можуть стати:

- Співпраця виконавчого комітету міської ради міста Вознесеньська із Вознесеньською міською громадською організацією «Туристичний кластер «Вознесеньськ» з метою просування місцевого туристичного продукту;

- Співпраця виконавчого комітету міської ради міста Вознесеньська з виконавчими комітетами міських рад малих міст-партнерів з метою просування спільного туристичного продукту;

- Взаємодія усіх ланок суспільного життя – органів місцевого самоврядування, і бізнесу, громадських організацій, мешканців міста.

Перспективними наслідками реалізації проекту є:

1. Забезпечення комплексного розвитку туристичної сфери міст – партнерів туристичного кластеру «Південне туристичне кільце».

2. Співробітництво з малими містами Півдня України.

3. Розвиток економіки міст-партнерів туристичного кластеру «Південне туристичне кільце».

4. Забезпечення зайнятості населення та створення додаткових робочих місць.

5. Розвиток бізнесу у галузі туризму.

6. Підвищення добробуту ОТГ.

7. Поповнення надходження до місцевих бюджетів.

8. Підвищення інвестиційної привабливості міст-партнерів туристичного кластеру «Південне туристичне кільце».

9. Зростання туристичного іміджу міст-партнерів туристичного кластеру "Південне туристичне кільце".

Проект «Створення туристичного кластеру «Південне туристичне кільце» в межах Вознесенської туристичної дестинації графічно виглядає як зазначено на рисунку.



Проект «Створення туристичного кластеру «Південне туристичне кільце»

Висновки. Підводячи підсумки впровадження кластеризації на Півдні України, ми погоджуємося з авторами [8, 9] у тому, що економіка України і окремі регіони й суб'єкти її діяльності готові до сприйняття кластерних технологій та їх практичного застосування. Кластеризація регіональної туристичної галузі робить «прозорими» інвестиційні надходження і веде до оптимізації їх використання, підтверджує, що туристична індустрія – приваблива сфера вкладання інвестицій. Вважаємо, що перша кластеризація туристичної сфери Півдня України поживавить

рекреаційну діяльність та стимулюватиме розвиток інших виробництв народного господарства у близькому майбутньому.

Бібліографічний список: 1. Подсолонко М.В. Інтернет в маркетингу туристичних кластерів / М.В. Подсолонко, Е.Г. Басиладзе // Вчені записки Таврического національного університету ім. Вернадського Серія «Економіка і управління». – 2009. – Том 22(61). – № 2. – С. 310-318. 2. Кластерні об'єднання як ефективний шлях розвитку туризму в місті (світовий досвід) [Електронний ресурс] / Туризм і місто: досвід, проблеми та перспективи. Монографія: [за ред. Писаревського І.М.] – Харків – ХНАМГ – 2011. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/>. 3. Вороніна О.Ю. Тенденції міжнародних економічних відносин у створенні туристичних кластерів [Електронний ресурс] / Ю.О. Вороніна // м. Хмельницький, 11-12 жовтня 2013 р. – Економіка, управління, фінанси: теорія та практика. – Режим доступу : <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/>. 4. Охріменко А.Г. Необхідність створення та функціонування туристичних кластерів у регіонах України / А.Г. Охріменко // Географія та туризм: національний та міжнародний досвід: матеріали VI Міжн. наук.-практ. конф. – Львів: ВЦ ЛНУ ім.Івана Франка, 2012. – С. 278-282. 5. Скаловская О.М. Терминология в географии. Учебное пособие. – М.: Мысль, 2001. – С. 45. 6. Потер М.Э. Конкуренция: Учебное пособие. Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2001. – 496 с. 7. Ван Циншен, Топчиев А. Г. Теоретические и методологические аспекты рекреационной географии: современный подход // Укр. геогр. журнал. – 2003. – № 1. – С. 46–48. 8. Ван Циншен, Топчиев А.Г. Устойчивый туризм и экотуризм: тенденции и проблемы развития // Устойчивое развитие экологического туризма на Черноморском побережье. Сб. материалов симпозиума. – 2003. – С. 241. 9. Заболотний В.З., Лисецький Ф.М., Молодецький А.Е. Миколаївська область: географ.словник-довідник. – Миколаїв, 1995. – 160 с.

Чичкалюк Т.А., Волчецкий Р.В. Кластеризация как инновационный способ развития туристических регионов. В статье рассмотрены инновационные способы развития региональных туристических комплексов на примере кластерного подхода и его новые организационные формы. Проанализированы исторические аспекты становления кластеров в Украине. Обоснована эффективность внедрения кластерных моделей для повышения конкурентоспособности региона. Предложены рекомендации по внедрению кластеров на Юге Украины.

Ключевые слова: кластерная модель, кластер, регион, конкурентоспособность, туристско-рекреационный комплекс, маркетинг, инфраструктура.

T. Chichkalyuk, R. Volchetskyi Clustering as an innovative way of tourist regions development. The innovative ways of development of regional tourist complexes on the example of a cluster approach and its new organizational forms are considered in the article. The detailed questions regarding the peculiarities of the development and functioning of cluster associations, their marketing in the modern business environment need further development. The authors attempt to analyze scientifically the project of introducing a cluster model in the development of tourism by the territorial communities of the cities of southern Ukraine and ascertaining the future effectiveness of the cluster and its attractiveness. From the standpoint of clusterization, a scientifically grounded assessment of the possibilities of rational use of natural recreational, historical and cultural potential of the South of Ukraine has been made.

The cluster in different versions of the English translation means: "bunch", "beeswax", "brush", "inflorescence", "beam", "accumulation", "group". Comprehensive works by Michael Porter laid the scientific (foreign) foundations of clustering in the field of tourism. He highlighted the internal and external functional structures of the clusters, the stages of their creation, the direction of genesis, etc.

The formation and development of a regional tourism industry positively influences the development of the economy, because it provides a certain amount of work for the adjacent sectors of the economy, which are involved in the maintenance of tourists. For example, the creation of a regional tourist cluster in the south of Ukraine with the name of the project: "The introduction of a cluster model in the development of tourism by the territorial communities of the cities of the South of Ukraine."

In order to solve the problems of tourism development, increase the quality and volumes of tourist services presented in the tourist markets in the city of Voznesensk, the Voznesensk City Public Organization a tourist cluster "Voznesensk" was founded and operates. Its purpose is to promote tourism development in the city, to unite efforts to create conditions for interest of tourists by this tourist destination. Innovative way of solving these problems was to unite, on a partnership basis, the efforts of small towns in the South of Ukraine by developing, branding and promoting a single tourist product.

As the result of the project activities, there will be the growth of the image of the city of Voznesensk and partner cities of the South of Ukraine as a tourist region of the state. Clustering of the tourist sector of the South of Ukraine will revitalize recreational activities and stimulate the development of other industries of the national economy in the near future.

Keywords: cluster model, cluster, region, competitiveness, tourist-recreational complex, marketing, infrastructure.

Стаття надійшла до редакції: 28.01.2018 р.